

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ І ПІДТРИМКА ЗДОБУВАЧІВ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ: НОВІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ПЕДАГОГІВ

Опаріна Аліна Володимирівна

аспірантка

Інституту професійної освіти НАПН України,

<https://orcid.org/0000-0002-2183-9716>

oparinaalina2@gmail.com

Вступ. Розглянуто актуальні проблеми створення безбар'єрного освітнього середовища для здобувачів освіти з особливими освітніми потребами (ООП) у закладах професійної (професійно-технічної) освіти (ЗП(ПТ)О). Проаналізовано основні поняття безбар'єрності та інклюзії, види підтримки, які необхідні здобувачам освіти з ООП, а також окреслюються нові виклики, з якими зустрічаються педагогічні працівники ЗП(ПТ)О в умовах війни та соціально-економічної нестабільності. Наголошується на важливості підвищення кваліфікації педагогів і впровадження універсального дизайну навчання для забезпечення рівного доступу та якісної освіти для всіх категорій здобувачів.

Ключові слова: безбар'єрність, інклюзивна освіта, здобувачі освіти з ООП, педагог, підтримка, професійна освіта, виклики війни.

Ціль роботи. Заклади професійної (професійно-технічної) освіти відіграють ключову роль у підготовці кваліфікованих кадрів для економіки країни. Водночас вони мають забезпечувати доступність та якість освіти для всіх категорій здобувачів, зокрема для осіб з особливими освітніми потребами (ООП). В умовах воєнного конфлікту та соціальної нестабільності це завдання ускладнюється через виникнення нових бар'єрів — фізичних, психологічних, комунікаційних. Тому створення безбар'єрного освітнього простору у ЗП(ПТ)О є пріоритетним напрямом розвитку інклюзивної освіти.

Матеріали та методи. Безбар'єрність у професійній освіті — це фундаментальний принцип, що забезпечує рівний доступ усім здобувачам

освіти незалежно від їхніх фізичних, сенсорних, когнітивних чи емоційних особливостей. У контексті ЗП(ПТ)О безбар'єрність означає не лише усунення архітектурних перешкод — пандусів, ліфтів, адаптованих санвузлів — а й створення системи організаційних, методичних та психолого-педагогічних умов для повноцінної участі здобувачів з ООП у навчальному процесі.

Безбар'єрність охоплює:

- **Фізичний аспект:** доступність приміщень, обладнання, спеціалізованих пристроїв для здобувачів із порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху.

- **Інформаційний аспект:** забезпечення доступності навчальних матеріалів, використання мультимедійних та адаптивних технологій, трансформація текстів у доступні формати (аудіо, шрифт Брайля, субтитри).

- **Комунікативний аспект:** створення сприятливого середовища для спілкування, використання жестової мови, альтернативних способів комунікації.

- **Психоемоційний аспект:** формування атмосфери прийняття, підтримки та мотивації, що знижує страхи, тривожність і соціальну ізоляцію здобувачів.

Результати та обговорення. На законодавчому рівні безбар'єрність підтримується рядом нормативних актів, зокрема Законом України «Про освіту» (2017), Національною стратегією зі створення безбар'єрного простору в Україні (2021) та іншими постановами Кабінету Міністрів.

Для ЗП(ПТ)О важливо впроваджувати безбар'єрність не лише як технічну необхідність, а і як частину освітньої політики, що забезпечує рівність можливостей для професійного розвитку та соціальної інтеграції.

Важливим чинником також є підтримка здобувачів з ООП у ЗП(ПТ)О, адже це багаторівневий процес, спрямований на створення умов для навчання, розвитку професійних навичок та соціальної адаптації.

Основні напрямки підтримки:

- **Психолого-педагогічна підтримка:** індивідуальний підхід, емоційна стабільність, розвиток мотивації, формування навичок саморегуляції. Важливу роль відіграють психологи та соціальні педагоги.

- **Навчально-методична підтримка:** адаптивні освітні програми, дидактичні матеріали у доступних форматах, застосування сучасних технологій (інтерактивні платформи, мобільні додатки).

- **Соціальна підтримка:** інтеграція у студентський колектив, позитивний мікроклімат, розвиток комунікативних навичок, організація гуртків та клубів за інтересами.

- **Консультативна підтримка:** координація зусиль педагогів, батьків, медичних і соціальних працівників, особливо для здобувачів із комплексними потребами або ВПО.

Особливу увагу слід приділяти здобувачам з ООП, які є внутрішньо переміщеними особами або постраждали внаслідок бойових дій.

Педагоги закладів професійної освіти сьогодні працюють в умовах, де забезпечення безбар'єрності перетворюється з концептуального гасла на щоденну необхідність, що потребує адаптації змісту, форм і методів навчання до нових викликів воєнного часу, а саме:

- Недостатній рівень інклюзивної компетентності педагогів, особливо для дистанційного та змішаного навчання.

- Відсутність універсальних методичних рішень для дистанційної та змішаної інклюзії через специфіку професійної освіти та різноманітність порушень.

- Технічні та інфраструктурні обмеження: неадаптовані приміщення та відсутність обладнання у закладі та вдома.

- Психоемоційне навантаження у педагогів і здобувачів освіти.

- Відсутність системної підтримки та міжвідомчої взаємодії.

Варто зазначити і про відсутність універсальних методичних рішень.

Різноманіття освітніх потреб здобувачів з ООП, технічні бар'єри, недостатність адаптивних матеріалів, обмеження живої комунікації та нестача підготовки педагогів роблять неможливим застосування єдиного дистанційного рішення для всіх категорій.

Ця проблема потребує розробки гнучких методичних матеріалів, інтеграції цифрових технологій та підвищення кваліфікації педагогів.

Дієві інструменти впровадження безбар'єрності у професійній (професійно-технічній) освіті:

- Універсальний дизайн для навчання (UDL) — створення матеріалів і процесів, доступних для широкого кола здобувачів.
- Використання сучасних цифрових інструментів: субтитри, аудіоописи, мовні помічники, спеціалізоване ПЗ.
- Мультидисциплінарний командний підхід: співпраця педагогів, психологів, тьюторів, IT-спеціалістів, соціальних працівників, батьків.
- Підвищення кваліфікації педагогів через тренінги, вебінари, семінари.
- Активна участь здобувачів у виборі форматів навчання та персоналізації траєкторій.
- Налагодження міжвідомчої співпраці для комплексної підтримки.

Висновки. Безбар'єрність у закладах професійної освіти — це комплексна філософія, що виходить за межі простого усунення фізичних бар'єрів і охоплює створення доступного, підтримувального та гнучкого освітнього середовища. Педагоги ЗП(ПТ)О потребують системної підтримки і підвищення кваліфікації, адже саме вони є ключовими агентами змін в інклюзивній професійній освіті. В умовах війни особливо важливо впроваджувати адаптивні методики, універсальний дизайн навчання та міжвідомчу співпрацю для якісної освіти здобувачів з ООП.

Список використаних джерел

Booth, T., & Ainscow, M. (2011). *The Index for Inclusion: Developing Learning and Participation in Schools*. CSIE. <https://www.csie.org.uk/resources/inclusion-index.shtml>

European Agency for Special Needs and Inclusive Education. (2020). *Inclusive Education in Action*. <https://www.inclusive-education-in-action.org>

Кабінет Міністрів України. (2021). *Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року* (Постанова КМУ № 366 від 07.04.2021). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p>

Міністерство освіти і науки України. (2022). Лист № 1/1988-22 «Про організацію інклюзивного навчання в умовах воєнного стану». <https://mon.gov.ua/ua/npa/lists/organizaciya-inklyuzivnogo-navchannya-v-umovah-voennogo-stanu>

Закон України «Про освіту». (2017). Відомості Верховної Ради України, № 38, ст. 380. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

Міністерство освіти і науки України. (2023). Постанова № 345 «Про затвердження Типових вимог до доступності закладів освіти для осіб з інвалідністю». <https://mon.gov.ua/ua/npa/postanova-pro-zatverdzhennya-tipovih-vimog-do-dostupnosti-zakladiv-osviti>

Міністерство соціальної політики України. (2024). *Концепція розвитку безбар'єрності в Україні на 2025–2030 роки*. <https://www.msp.gov.ua/news/konceptsiya-rozvitku-bezbarernosti-v-ukraini-na-2025-2030-roki.html>